

Сімахова А. О.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки
та управління національним господарством
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Simakhova A. O.
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of Department of Economics
and National Economy
Management, Faculty of International Economics of
Oles' Honchar Dnipro National University

СОЦІАЛЬНІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ У ГЛОБАЛЬНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті розглянуто різні підходи до трактування категорії «соціальність». Наведено різні типи соціальності в історичному розрізі та в умовах глобалізації. Запропоновано дефініцію соціальності з огляду на сучасний глобальний розвиток.

Ключові слова: соціальна економіка, соціалізація економіки, глобалізація, економічний розвиток, соціальність.

Вступ та постановка проблеми. Розвиток соціальної економіки у глобальних умовах все більше акцентує уваги на її детермінантах. Беззаперечно, соціальна економіка базується на реалізації потенціалу соціалізації та показує свій результат у соціальності. Соціалізація економіки як категорія з'явилась дещо раніше за поняття «соціальна економіка», хоча підвалини до розуміння обох категорій були закладені ще у Стародавньому світі. Соціальність теж розглядалася ще з давнини філософами, соціологами, останнім часом до них приєдналися економісти. На глобальному рівні соціальність показує, яким чином досягнуто цілей соціальної економіки. Як детермінанти соціальної економіки соціалізація виступає її процесом, а соціальність – її характеристикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здебільшого категорія «соціальність» досліджується науковцями-соціологами, зокрема можна назвати таких вчених, як В.В. Нікітіна, А.В. Кошелєв, К.С. Пігров, Ю.Л. Качанов, Н.В. Коваліско. Серед вчених-економістів значну увагу категорії «соціальність» приділили В.О. Гришкін, Л.М. Тимошенко, Н.М. Дєєва, П.А. Борисенко, І.О. Стеблянко. З глобальної точки зору соціальність розглядав В. Хантер в аспекті проблеми глобальної бідності. Незважаючи на значні доробки науковців з окресленої проблематики, недостатньо вивчено соціальність з економічної точки зору на глобальному рівні.

Метою роботи є аналіз теоретичних засад соціальності як детермінанти розвитку соціальної економіки у глобальних умовах.

Результати дослідження. Досягнення основних стратегічних цілей держави в умовах соціальної економіки можливе лише через забезпечення соціальності. Перед тим як викласти власну думку про поняття «соціальність», вважаємо необхідним оцінити теоретичну спадщину щодо цієї категорії. Історично назване поняття походить із соціальної філософії. У найзагальнішому сенсі під соціальністю розуміють спільну діяльність людей, спрямовану на відтворення людини як суспільної істоти.

Поняття соціальності інколи традиційно за поглядами філософів-утопістів пов'язується з нерівністю людей і прагненням до її усунення. Проте соціальна рівність завжди ототожнювалася з однаковими для всіх визна-

чальними умовами життя. Так, витоками своїми територіальною концепцією соціальності сходить ще до Платона, що визначив суспільство як спільне поселення людей («збираються воедино») для надання допомоги один одному, для задоволення багато в чому своїх потреб [1, с. 130]. Проте такий підхід до порозуміння соціальності є дещо обмеженим, адже просторове об'єднання людей за умов глобалізації не може створювати глобальну соціальність, воно виступає її вираженням та виявом.

Категорія «соціальність», на думку українського науковця В.В. Нікітіної, відображає забезпеченість людини та окремих соціальних груп матеріальними та духовними результатами життєдіяльності інших людей та груп, яка виявляється на різних рівнях, а саме на рівні світосприйняття, на рівні світогляду та на рівні практичної діяльності, взаємодії індивідів та соціальних груп [2, с. 22]. Саме такий багаторівневий вияв соціальності зумовлює відмінності підходів вчених до її трактування.

Український соціолог А.В. Кошелєв розглядає соціальність як феномен, що характеризує суспільний устрій загалом, тобто не в сенсі вияву через різні сторони соціального, а в сенсі свого генетичного, природного існування як особливого унікального суспільного явища, яке було виробленим людством у ході його розвитку [3, с. 135]. У цьому разі соціальність насамперед виступає предметом дослідження, що відображає сутнісні характеристики генезису, розвитку, змін суспільного устрою в ході соціальної історії. В умовах глобалізації саме останнє зумовлює існування соціальності в рамках соціальних та правових систем.

Розглядали соціальність у школі Е. Дюркгейма в концепції соціологізму. Соціальність за цього підходу розглядається як реальність особливого роду, автономна по відношенню до індивідуальної, біопсихологічної реальності. Проте вже в роботах учня Е. Дюркгейма М. Мосса сказано, що соціальність не може вважатися об'єктивною реальністю, оскільки передбачається що її базові характеристики змінюються залежно від типу культури в історичному просторі-часі [4, с. 239]. Це підтверджує існування декількох типів соціальності, про що говоритимемо далі.

Варто зазначити, що «соціальність» не може зводитися лише до онтологічної характеристики спільних дій індиві-

дів. Соціальність тією чи іншою мірою виявляється у взаємовідносинах людей з різними сферами буття, зокрема з природою, технікою. Адже природа здійснює вплив на суспільне життя та життя окремих особистостей. Також і техніка, і матеріальні продукти людської праці виступають умовами розвитку будь-якого суспільства загалом та його соціальних груп і особистостей зокрема. Вочевидь, ці чинники треба враховувати під час дослідження сутності соціальності як основної характеристики соціальної економіки.

Як вже було зазначено, в умовах глобалізації виділяються три види соціальності згідно з її спрямованістю, а саме прогресуюча, відтворююча та деградуюча соціальність. Але при цьому об'єктивно виникає питання про критерій досконалості або недосконалості соціальної взаємодії та розмежування названих вище видів соціальності. Для визначення цього критерію позитивної або негативної спрямованості розвитку соціальності слід звернутися до теоретичного надбання видатних науковців, які дослідили причини та рушійні сили прогресивного чи регресивно-регресивного руху суспільства. Так, англійський соціолог Г. Спенсер виділяв як критерій еволюції, зокрема прогресу, ступінь взаємообумовленості (інтеграції) діяльності соціальних суб'єктів за умов прояву ними своєї неповторності, унікальності, індивідуальної самореалізації [5, с. 352].

Підсумовуючи погляди різних вчених, можемо стверджувати, що критерієм спрямованості розвитку соціальної як якості суспільного буття є наявність та можливість вияву потенціалу самореалізації соціальних суб'єктів, зумовленого особливостями їх згуртованості. Таким чином, основою прогресуючої соціальності є розширення просторово-часового поля формування та реалізації потенціалу для самореалізації та саморозкриття особистості, вияву її творчих здібностей, а також утворення соціальних груп таким чином, що їх творча діяльність стає основою суспільного устрою та економічного зростання країни.

Відтворююча соціальність передбачає ефективне функціонування структур, які склалися в суспільстві та забезпечують соціальну згуртованість особистостей та груп індивідів, які самореалізуються в різних галузях життя.

Деградуюча соціальність характеризується зниженням потенціалу вияву кожною особистістю своєї унікальності, потенціалу саморозвитку особистості в суспільному оточенні завдяки вичерпаності традиційних та відсутності або низькій ефективності нових соціальних стимулів до розкриття індивідуумами своїх здібностей та творчих можливостей для забезпечення позитивної соціально-економічної динаміки.

Ж. Бодрійяр сучасну соціальність пов'язує передусім із суспільними інституціями (урбанізація, навчання в школі, соціальне забезпечення, страхування тощо), що виникли «на розвалинах попередніх символічних і ритуальних суспільств» [6, с. 73]. У останніх не було як своєї історії, так і соціальності взагалі. Також Ж. Бодрійяр стверджує, що історично можна виділити певні етапи в розвитку соціальності. Так, соціальність епохи індустріального суспільства ґрунтувалась на законах раціональності. Сьогодні, в епоху постіндустріального суспільства, вона «поступається місцем соціальності контакту, безлічі тимчасових зв'язків» [6, с. 292]. Справді, не можна не помітити того, що соціальність, як і сам розвиток соціальної економіки у сучасному світі за умов глобалізації, зазнає серйозних, радикальних змін, що можна розглянути в термінах історичної динаміки соціальності.

Варто зазначити, що поняття «соціальність» виступає однією з категорій соціальної філософії, соціології

та соціальної економіки. З наших позицій ключовим у подальшому визначенні соціальності мають стати такі характеристики, запозичені з трактування соціальності соціальною філософією та соціологією, як надіндивідуальна соціальна взаємодія членів суспільства, умови досягнення певної цілі або результату, задоволення потреб більшої кількості представників соціуму.

Втім, незважаючи на зазначений стан речей щодо розгляду категорії «соціальність» представниками різних наукових напрямів, соціальність не залишилася поза увагою вчених-економістів. З економічної точки зору соціальність вбачається в намаганні будь-якої країни взяти на себе зобов'язання щодо забезпечення основної частини соціальних витрат населення. Причому високі соціальні виплати не повинні бути догмою та головною метою розбудови соціально орієнтованої економіки. Кожен громадянин повинен мати можливість та здатність самостійно забезпечити собі та своїй родині благополуччя. Через це значні соціальні витрати держави мають бути тимчасовими, адже за умов стійкого зростання життєвого рівня населення високий попит та потреба в соціальній допомозі будуть скорочуватися.

Цікаве, на нашу думку, тлумачення соціальності надає український науковець І.О. Попова, яка розглядає соціальність як спільну діяльність людей, що зумовлює задоволення їх різноманітних потреб та інтересів (матеріальних, духовних, культурних тощо) шляхом привласнення предметно-речових, матеріальних умов діяльності та співіснування [7, с. 112]. Отже, дослідник виділяє економічну складову в понятті соціальності, що є визначальним для соціальної економіки.

На нашу думку, соціальність як категорія відображення розвитку соціальної економіки є мірою поєднання таких ключових ознак останнього, як доходи та видатки населення, розміри соціальної допомоги, середньої заробітної плати за умов досягнення суспільної соціальної справедливості.

В цьому аспекті українські дослідники питання соціалізації економіки Л.М. Тимошенко, Н.М. Дєєва, В.О. Гришкін дійшли висновку, що «суспільством, в якому сформовані цивілізаційні основи соціальності, можна визнати лише те за сукупністю, поєднанням і спрямованістю його складових, яке потенційно здатне відкрити широкі можливості для справедливого задоволення життєвих потреб, піднесення добробуту, забезпечення рівня і структури споживання матеріальних, соціальних та культурних благ, що найповніше відповідають природі, сутності й призначенню людини, створюють сприятливі умови для самореалізації її як особистості, розкриття індивідуальних обдарувань, реалізації духовної свободи» [8, с. 289–290]. Наведене тлумачення підкреслює цивілізаційні основи категорії «соціальність». При чому, на нашу думку, ключовим у цьому визначенні є закріплення за суспільством, в якому сформовано основи соціальності, можливостей для справедливого задоволення життєвих потреб і забезпечення відповідного рівня благ для людини.

Підхід до трактування соціальності, пов'язаний з реалізацією принципу соціальної справедливості, пропонує вітчизняний науковець, дослідник питань соціалізації національної економіки Н.М. Дєєва. Так, вона визначає соціальність як набуття державою якостей і здатності до забезпечення добробуту і соціального розвитку громадян країни на основі саморозвитку, а також захисту конкретних, соціально вразливих верств населення в обсягах, які визначаються реальними діями щодо підвищення їх соціального статусу [9]. І це є необхідною умовою розбудови соціально орієнтованої економіки.

Наведені вище дефініції демонструють економічний підхід до трактування категорії «соціальність». Соціальність в економічному сенсі – це характеристика та здатність держави забезпечувати добробут громадян, хоча й охоплює вона усі виміри суспільного життя.

Так, задаючи ціннісні підстави комунікативно-людського буття, можемо визначити типологію соціальності. Якщо орієнтуватися на ступінь виділення індивідуальної суб'єктивності, що структурується соціально допустимою відцентрованістю її буття, то можна виділити три типи соціальності [10, с. 159], такі як колективний (цей тип був розвинутий у традиційному суспільстві), індивідуалістичний (притаманний індустріальному суспільству) і плюралістичний (відповідає постіндустріальному суспільству) (табл. 1).

Як свідчить інформація, представлена в табл. 1, історичні етапи розвитку соціальності в умовах глобалізації органічно поєднуються з історичними етапами розвитку суспільства та соціальної економіки. Таким чином, вони стали логічною послідовністю тих обставин, що мали місце у соціально-економічному розвитку певних періодів.

В історичному вимірі колективізм по праву посідає перше місце. Це найдревніша форма людського співіснування. Первісний колектив і суспільство колись співпадали. З часом масштаби та структура суспільства змінилися, воно збільшилося за рахунок союзницького або завойовницького включення до свого складу нових територій та чужих людей.

Колективістська соціальність має «закритий» характер, більш того, вона глибоко холістична, а саме побудована та зорганізована як жорстке ціле. І не просто як ціле, а як явно переважаюче, домінуюче по відношенню до своїх частин, тобто людей, ціле. Людина за таких умов жила поєднанням, доповненням з іншими членами суспільства, а не диференціацією, виділенням, відособленням, автономією.

Порівняно з попереднім типом соціальності за індивідуалізму особливого значення набуває економічна складова соціальності. За прикладом того, що і як відбувається

в економіці, як розподіляються багатство, влада, престиж, встановлюються пріоритети і цілі в усіх інших сферах громадського життя. Усе суспільство представлене тут як єдина індустріально-економічна машина. Не відстає від суспільства у цьому плані і людина, адже вона теж затверджується у своєму економічному статусі, стаючи homo economicus, відбувається також соціалізація економічної системи, соціальні орієнтири виходять на один план з економічними цілями суспільства.

У ХХ ст. на зміну індивідуалістичній прийшла плюралістична соціальність внаслідок усвідомлення того, що розум має свої межі, що на багато філософських питань він не в змозі відповісти, в усілякому разі доказово, переконливо. Так, почався перехід до неklasичної і далі постнеklasичної раціональності. Це вже постіндустріальна епоха та нова плюралістична соціальність. Проте сьогодні не всі країни перейшли до постіндустріального суспільства, у більшості лише відбувається перехід. Плюралізм як справді сучасний тип соціальності, що йде на зміну колективізму та індивідуалізму, здатний зберегти і підняти на якісно новий рівень накопичений історичний потенціал в усіх сферах життя суспільства, зокрема економічній системі.

В умовах глобалізації кожна людина стикається з набагато більшою, ніж в колишні часи, кількістю подій, справ, а також переліком глобальних проблем. Глобалізація майже перетворила світ на єдине ціле. Причому з точки зору плюралістичної соціальності на першому плані перебуває вже не економічна ефективність, а ширші можливості для індивідуального вибору, самовираження та самореалізації всіх потенцій особи, а також закладення основи для вирішення глобальних проблем людства [12, с. 32].

На відміну від індивідуалізму, плюралізм живе за принципом демасифікації, тобто проліферації відмінностей, заохочення та підвищення індивідуальності людини [10, с. 187]. В усіх сферах суспільного життя можна знайти вияви глобалізації. Розвиваються приватні підприємства, людина здатна реалізовувати свій потенціал через віддалене працевлаштування. Можна говорити про посту-

Таблиця 1

Концепції соціальності та розвитку соціальної економіки в історичному вимірі розвитку суспільства у глобальних умовах

Історичний етап	Особливості соціальності	Характеристики розвитку соціальної економіки
Традиційне суспільство (започатковано під час неолітичної революції VI – IV тис. до н. е., існувало до XVIII ст., досі існує в деяких острівних та африканських країнах)	Колективістська соціальність має закритий характер, глибоко холістична, механічна та органічна. Взаємна вигода членів об'єднання. Суспільство заперечує автономність окремої людини, її здібності та таланти.	Натуральне господарство, розвиток економіки ґрунтується на використанні екстенсивних чинників, а саме землі та ресурсів; соціальна сфера відсутня, соціальної економіки не існує.
Індустріальне суспільство (XVIII ст. – сьогодні)	Індивідуалістична соціальність ґрунтується на законах раціональності. Внаслідок спеціалізації відбувається відчуження людини від цілей суспільства загалом. Орієнтація на інтереси особистості. Людина розвивається як особистість.	Ринкова економіка, розвиток соціальної економіки ґрунтується на поглибленні спеціалізації в межах мануфактурного виробництва; основою економіки є не лише екстенсивні, але й інтенсивні чинники, певна увага починає приділятися соціальній сфері.
Постіндустріальне суспільство (виникає у 70–80-х рр. ХХ ст. у розвинутих країнах)	Плюралістична соціальність ґрунтується на демасифікації, на більш широких можливостях для індивідуального вираження, саморозвитку та самореалізації потенціалу людини.	Розвиток соціальної економіки ґрунтується на постійній взаємодії науки з виробництвом; основними його чинниками є інформація, знання, надбання НТП. Активний розвиток соціальної економіки, орієнтація розвинутих держав світу на забезпечення добробуту громадян.

Джерело: узагальнено автором за джерелами [6; 10; 11]

пове створення глобального простору для економічної та соціальної самореалізації людини, її потенціалу [13, с. 88].

Більш того, в інтенсивні та взаємозалежні соціальні стосунки сьогодні залучені усі суб'єкти глобалізаційних процесів, тобто від окремих індивідів до ТНК та міжнародних організацій. За таких умов завдяки плюралізму формується людина, вільна від расових, культурних, етнічних, конфесійних та інших чинників, які можуть роз'єднувати людей. Така глобалізована людина готова до широкої, глобальної конкуренції. Беззаперечно, усі перераховані особисті якості можуть розвинути у людини лише за допомогою інформаційних технологій. Таким чином, за умов плюралістичної соціальності, як і за соціальної економіки постіндустріального суспільства, посилюється значення досягнень НТП.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що соціальність як основна характеристика соціальної економіки є змінною. Її видове різноманіття, яке відображає спрямованість соціальності в розвитку, обумовлено відмінностями можливостей для творчої

самореалізації соціальних суб'єктів, що значною мірою залежить від характеру їх згуртованості. Пізнання потенціалу гармонічного поєднання ефективної солідарності та творчої активності індивідів і соціальних груп є основою пошуку шляхів практичного вдосконалення суспільних відносин для забезпечення соціально-економічного зростання країни. На нашу думку, соціальність може трактуватися як характеристика, здатність соціальної економіки до забезпечення високого життєвого рівня населення за умов соціального захисту найуразливіших верств і надання можливостей усебічного розвитку громадян в усіх сферах соціально-економічного життя, а також на глобальному рівні [14, с. 127]. Соціальність є детермінантою розвитку соціальної економіки. Безумовно, соціальність, як і соціальна економіка, знаходить свій вияв і на глобальному рівні як характеристика глобальної економічної системи забезпечувати добробут людей. Основні форми вияву соціальності модифікують національні економіки, а отже, виступають базою трансформації господарського механізму в глобальних умовах.

Список використаних джерел:

1. Платон. Собрание сочинений: в 4 т. / под общ. ред. А.Ф. Лосева и др. Москва: Мысль, 1990. Т. 3. 1994. 656 с.
2. Никитина В.В. Развитие социальности: поиск критерия видового многообразия. Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. пр. Харьков: изд. центр ХНУ им. В. Каразина, 2002. С. 22–26.
3. Кошелев А.В. Эволюция представлений о социальном – важное условие уточнения предмета социологии. Социологически исследования. 2009. № 8. С. 134–139.
4. Гофман А.Б. Социальная антропология Марселя Мосса. Общества. Личность. Обмен: труды по социальной антропологии / М. Мосс. Москва: Восточная литература РАН, 1996. С. 314–359.
5. Спенсер Г. Основания социологии. Западноевропейская социология XIX века / под ред. В.И. Добренкова. Москва: Международный Университет Бизнеса и Управления, 1996. 352 с.
6. Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства, или Конец социального / пер. с. фр. Н.В. Суслова. Екатеринбург: Апулей, 2000. 245 с.
7. Попова І.О. «Соціальність» як підгрунтя соціологічної інтерпретації. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2002. № 4. С. 98–121.
8. Тимошенко Л.М., Дєєва Н.М., Гришкін В.О. та ін. Інвестиції та інвестування в соціалізації економіки України: теорія, методологія, перспективи: монографія. Дніпропетровськ: Пороги, 2005. 509 с.
9. Дєєва Н.М. Концепція соціальної держави в реаліях і перспективах запровадження в Україні. Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. Вип. 115. Дніпропетровськ: ДНУ, 2001. С. 3–14.
10. Социальное: истоки, структурные профили, современные вызовы / под общ. ред. П.К. Гречко, Е.М. Курмелевой. Москва: РОССПЭН, 2009. 440 с.
11. Борисенко П. А. Економічний розвиток в історичному вимірі: наукові підходи та практика. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2011. № 4. С. 13–17.
12. Сімахова А.О. Сутність моделі соціальної економіки в глобальному аспекті. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. Вип. 3 (09). С. 29–33.
13. Сімахова А.О. Еволюція підходів до трактування соціальної економіки у глобальному розумінні. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Світове господарство і міжнародні економічні відносини. 2017. Т. 25. Вип. 9. С. 80–89. URL: <http://dx.doi.org/10.15421/181707>.
14. Simakhova A.O. Theoretical economic basics of the sociality development in the global context. European Research Area: Status, Problems and Prospects: the International Academic Congress, September 1–2, 2016. Riga, 2016. P. 126–127.

СОЦИАЛЬНОСТЬ КАК ДЕТЕРМИНАНТА РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ В ГЛОБАЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация. В статье рассмотрены разные подходы к трактовке категории «социальность». Приведены разные типы социальности в историческом разрезе и в условиях глобализации. Предложена дефиниция социальности с учетом современного глобального развития.

Ключевые слова: социальная экономика, социализация экономики, глобализация, экономическое развитие, социальность.

SOCIALITY AS A DETERMINANT OF SOCIAL ECONOMY DEVELOPMENT IN THE GLOBAL CONDITIONS

Summary. In the article different approaches to the treatment of the category “sociality” has been considered. Various types of sociality have been presented in the historical context and in the context of globalization. The definition of sociality has been proposed in accordance with modern global development.

Key words: social economy, socialization of economy, globalization, economic development, sociality.